

הקדמה

מרכזיותה של ארץ ישראל בדורנו היא דבר בולט לעין: הציונות, כבר בראשית דרכה, חרתה על דגלה את נושא העלייה ארצה והפרחת שממותיה. אך סוגיית הארץ מעוררת גם לא מעט שאלות אותן יש לברר: מהו ייחודה של ארץ ישראל ומדוע היא כה חשובה לעם ישראל? הרב קוק מאיר בדבריו את ייחודה של הקשר האלוהי בין ישראל לארצו, קשר ייחודי זה איננו דומה ליתר הקשרים בין עמים אחרים לארצם; זהו קשר אורגני - הפועל הן על העם והן על הארץ בצורה של יחסי גומלין הדדיים. מעין יחסי גוף ונשמה. עובדה זאת מסבירה גם את סלידתה של הארץ ממעשים המנוגדים לאופייה הנעשים עליה. הארץ מקיאה את היושבים עליה ואינם נוהגים בהתאם לאופייה ובכך מעמידה את היחס אליה באור אלוהי ומוסרי. כך תובן אפוא גם הגלות מן הארץ כאשר היושבים עליה אינם נוהגים בהתאם למדרגתה של הארץ. ולהיפך, כאשר עם ישראל חוזר לארצו לאחר גלות שנות אלפיים, מגיבה הארץ בצורה פלאית כאישה שאהובה חזר אליה לאחר שנות נדודים ארוכות; הארץ מפריחה שממותיה, קמה לתחייה ומגיבה באהבה לבניה השבים אליה. בכך מתגלה כמה הקשר אל הארץ איננו רק כאל מקום מגורים טכני, כאמצעי לסיפוק הגנה וכדו', אלא כגוף התואם את אופיו של העם אליו יועד ועבורו נוצר. רק חיבור זה בין העם והארץ הוא שיביא את התכלית לשמה נברא העולם - השראת השכינה בישראל וממנו לעולם כולו.

ביאורים

הרב קוק בא לענות כאן על שאלת היסוד: בשביל מה אנחנו צריכים את ארץ ישראל? במסגרת התשובה, הוא מתמודד מול דעות שונות הרווחות בציבור. המכנה המשותף לדעות הללו, הוא שארץ ישראל היא כלי עזר שמסייע לנו להגשים בקלות ובנוחות את הייעוד של עם ישראל. המחלוקת ביניהן היא לא על המשמעות של ארץ ישראל, אלא על המשמעות של עם ישראל. הציבור הכללי חושב שעם ישראל איננו שונה במהותו מעמים אחרים, ולכן הוא זקוק לפיסת קרקע רק כדי לארגן את כל חלקי העם יחד, ולהקים מדינה משלו. לעומתו, הציבור הדתי חושב שעם ישראל נועד לעבוד את ה' ולקיים מצוות. כשהעם הוא עצמאי בארצו ואינו משועבד לשלטון זר, זה הרבה יותר פשוט. בנוסף, יש מצוות רבות שניתן לקיים רק בארץ ישראל ולא בחוץ לארץ. לפי שתי הגישות הללו, עם ישראל יכול להסתדר גם בלי ארץ ישראל ולמלא את ייעודו במקום אחר.

הרב קוק שולל את שתי הגישות הללו, וטוען שארץ ישראל אינה כלי עזר אלא מרכיב הכרחי במימוש התפקיד של עם ישראל. כשם שהנשמה אינה יכולה לבטא את עצמה בלי הגוף - כך עם ישראל אינו יכול לממש את היכולות שלו בלי ארץ ישראל. הגוף והנשמה של כל אדם משולבים זה בזה בצורה טבעית, ופועלים בהרמוניה. אי אפשר להגדיר או לתאר בן אדם בלי להתייחס לגוף שלו. בחוץ לארץ עם ישראל מתפקד כנשמה בלי גוף. רק מי שמבין את הכוחות המופלאים הגנוזים בנשמה, יכול להעריך את החשיבות של הגוף שלו. וכך, רק מי שמבין את הייחודיות והערך הנעלה של עם ישראל - יכול להעריך באמת את החשיבות של ארץ ישראל.

הרב קוק אינו מסתפק רק בהסברת הערך האמיתי של ארץ ישראל, אלא מתייחס גם לשאלה חינוכית. יש גישה הטוענת, שלא כדאי לומר לקהילות היהודיות שנמצאות בגלות את האמת על ארץ ישראל, כי זה עלול לערער אותן. ההיגיון הוא ברור - אם עם ישראל יכול למלא את הייעוד שלו רק בארץ ישראל - כל קיום המצוות בחוץ לארץ הוא חסר ערך, ואפשר לוותר עליו. לכן, כשיקול חינוכי, עדיף להמעיט בערך של ארץ ישראל, ולהתייחס אליה רק כאמצעי שאינו מחייב. הרב קוק שולל גם את הגישה הזו, וטוען שגם מבחינה חינוכית זו טעות. לא נכון לעודד את החולה בכך שמנסים להנציח את מצבו ולהסביר לו שהכל בסדר, אלא יש להפיח בו תקווה שהוא יכול להבריא ולהרגיש הרבה יותר טוב. אי אפשר להפוך את חיי היהדות בגולה לאידיאל, מהסיבה שהזיוף הזה לא יחזיק. האינסטינקט היהודי יודע לזהות שהיהדות יכולה להתממש בשלימותה רק בארץ ישראל. דוקא אם נטמיע בקרב היהודים החיים בגלות את הציפיה לגאולה והשיבה לארץ, נעניק להם חוסן וכוח עמידה להמשיך ולשמור על המסורת, בשביל העתיד הגדול שמחכה.

שאלות לדיון

לאור דברי הרב קוק, איך ניתן באופן מעשי, לעזור לאנשים להבין את ערכה של ארץ ישראל? כיצד אתה מפרש את יחסם של החלוצים הראשונים לארץ ישראל לפי דברים אלו?

ארץ ישראל

אַרְץ-יִשְׂרָאֵל אֵינָנָה דְבַר חִיצוֹנִי, קִנְיֹן חִיצוֹנִי לְאֶמְהָ, רַק בְּתוֹר אֲמֻצְעֵי לְמִטְרָהּ שֶׁל הַהֲתַאֲדוּת הַכְּלָלִית וְהַחֲזָקָת קִיּוּמָהּ הַחֲמָרִי אוֹ אֶפְלוֹ הַרוּחָנִי.

אַרְץ-יִשְׂרָאֵל היא חֲטִיבָה עֲצָמוֹתִית קְשׁוּרָה בְּקֶשֶׁר-חַיִּים עִם הָאֶמְהָ, חֲבוּקָה בְּסִגְלוֹת פְּנִימִיּוֹת עִם מְצִיאוֹתָהּ.

וּמִתּוֹךְ כֶּף אִי-אֶפְשֶׁר לְעַמּוֹד עַל הַתְּכַן שֶׁל סִגְלַת קִדְשֵׁת אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל, וְלְהוֹצִיא לְפַעֵל אֶת עֵמֶק חֲבַתָּהּ, בְּשׁוּם הַשְּׁפָלָה רְצִיּוֹנִלִית אֲנוּשִׁית כִּי-אִם בְּרוּחַ ד' אֲשֶׁר עַל הָאֶמְהָ בְּכִלְלָהּ, בְּהִטְבְּעָהּ הַטְּבַעִית הַרוּחָנִית אֲשֶׁר בְּנִשְׁמַת יִשְׂרָאֵל, שֶׁהיא שְׁשׁוֹלַחַת אֶת קִנְיָהּ בְּצַבְעֵים טְבַעִיִים בְּכָל הָאֲרָחוֹת שֶׁל הַהֲרָגְשָׁה הַבְּרִיאָה, וּמְזַרְחַת היא אֶת זְרִיחַתָּה הָעֲלִיוֹנָה עַל-פִּי אוֹתָהּ הַמְּדָה שֶׁל רוּחַ הַקִּדְשָׁה הָעֲלִיוֹנָה, הַמְּמַלֵּאת חַיִּים וְנֹעֵם עֲלִיוֹן אֶת לִבְבֵי קְדוּשֵׁי הָרַעֲיוֹן וְעִמְקֵי הַמְּחַשְׁבָּה הַיִּשְׂרָאֵלִית.

הַמְּחַשְׁבָּה עַל-דְּבַר אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהיא רַק עֶרֶךְ חִיצוֹנִי כְּדִי הַעֲמֹדֵת אֲגַדַּת הָאֶמְהָ, אֶפְלוֹ כִּשֶׁהיא בְּאֶה כְּדִי לְבַצֵּר עַל-יְדֵהָ אֶת הָרַעֲיוֹן הַיְהוּדִי בְּגוֹלָהּ, כְּדִי לְשַׁמֵּר אֶת צְבִיּוֹנוֹ וְלְאֲמֹץ אֶת הָאֲמוּנָה וְהִרְאָה וְהַחֲזִיק שֶׁל הַמְּצוּוֹת הַמְּעֻשׂוֹת בְּצוּרָה הַגּוֹנָה, אִין לָהּ הַפְּרִי הַרְּאוּי לְקִיּוּם, כִּי הַיְסוּד הַזֶּה הוּא רַעֲוֵעַ בְּעֶרְךָ אֵיתָן הַקִּדְשׁ שֶׁל אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל.

הָאֲמוּנָה הָאֲמִתִּי שֶׁל רַעֲיוֹן הַיְהוּדוֹת בְּגוֹלָהּ בּוֹא יְבוֹא רַק מִצַּד עֵמֶק שְׁקוּעוֹ בְּאֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל, וּמִתְקַנֵּת אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל יִקְבַּל תְּמִיד אֶת כָּל תְּכוּנוֹתָיו הָעֲצָמוֹת.

צַפִּית יְשׁוּעָה היא כַּח-הַמְּעַמִּיד שֶׁל הַיְהוּדוֹת הַגְּלוּתִית, וְהַיְהוּדוֹת שֶׁל אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל היא הַיְשׁוּעָה עֲצָמָה.

(אורות ארץ ישראל א)

הקשר בין ארץ ישראל לעם ישראל

המחשבה הרעועה על ארץ ישראל